

Lausunto liikenne- ja viestintävaliokunnan lausuntopyyntöön koskien hallituksen esitystä HE 158/2008 vp (laiksi sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta - isovelilaki).

6.3.2008

Ville Oksanen

Oik. kand.

Electronic Frontier Finland ry

Electronic Frontier Finland - EFFI ry on perustettu käyttäjien ja kansalaisten oikeuksien puolustamiseen Internetissä. Yhdistys pyrkii vaikuttamaan mm. yksityisyyttä, sananvapautta, tekijänoikeuksia ja tietokoneohjelmien patentointia koskeviin lainsäädäntöhankkeisiin Suomessa ja Euroopassa. Lisätietoja EFFI:n kotisivulta osoitteessa <http://www.EFFI.org/>.

Yleistä

Yleisen teletietojen tallennusvelvollisuuden toteutuminen on valitettavasti poliittinen realiteetti. EFFI ry:n näkökulmasta tärkein kritiikki yleistä tallennusvelvollisuutta vastaan on periaatteellinen. Tähän asti länsimaisissa oikeusvaltioissa ja niiden oikeudellisen perustan muodostavissa ihmisoikeussopimuksissa on lähdetty liikkeelle siitä, että valtio saa kohdistaa kansalaisiin tarkkailutoimenpiteitä ainoastaan perustellun epäilyn pohjalta ja tällöinkin tulee aina turvautua vähiten oikeuksia loukkaavaan menettelyyn, jonka tulee vielä olla suhteellisuusperiaatteen mukainen. Nyt tämä yksi keskeinen oikeusvaltion kulmakivi ollaan hautaamassa ja olemme siirtymässä aikakauteen, jossa kaikki kansalaiset ovat epäiltyjä viranomaisten silmissä. Kyseessä on siis poikkeuksellisen merkittävä askel siinä peruuttamattomassa prosessissa, jossa kansalaisten oikeutta yksityisyyteen kavennetaan pala palalta koskaan kyseenalaistamatta kasvaneen seurannan hintaa demokratialle.

Järjestelmän järkevyydestä

Tallennusvelvollisuudessa tietoja tullaan tallentamaan kaikista kansalaisista, vaikka niitä tarvitaan vain todella pienestä murto-osasta ihmisiä, jotka A) syyllistyvät johonkin vakavaan rikokseen ja B) käyttävät televiestimiä siten, että tallennettuja tietoja tarvitaan rikosten selvittämiseen. Jos oletetaan, että yksi kansalainen tuhannesta syyllistyy vakavaan rikokseen ja näistä henkilöistä 10% käyttää televiestimiä rikosoikeudellisesti relevantilla tavalla, tietokantaan tallennettavasta tiedosta on yli 99% täysin turhaa. Onkin mielenkiintoista nähdä, miten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin tulee suhtautumaan järjestelmään, koska se (päinvastoin kuin esityksessä yritetään perustella) ei ole mitenkään tarkkarajainen tai suhteellinen kohdistuessaan koko väestöön.

Kaiken lisäksi esitetty järjestelmä tiedetään jo etukäteen tehottomaksi. Mikäli henkilö tietoisesti haluaa olla jättämättä jälkiä viestinnästään, kuten voisi olettaa asian olevan esimerkiksi terroristien kohdalla, tämä on esitetyn tallennusvelvollisuudenkin jälkeen helppoa. Esimerkiksi Internet-liikenteen osalta ns. yhteisötilaajat eivät ole tallennusvelvollisuuden piirissä¹, mikä mahdollistaa jatkossakin helpon lähes anonyymien liikkumisen verkossa. IT-ammattitaitoisempi rikollinen voi tämän lisäksi esimerkiksi kaapata suojatun WLAN-yhteyden ja tekeytyä valitsemakseen viattomaksi uhrikseen, jonka on käytännössä mahdotonta kuukausien jälkeen todistaa syyttömyyttään.

Globaali vaikutus

EFFI on myös erityisen pahoillaan mallista, jonka esitys tarjoaa globaalilla tasolla. Suomen kaltaisen "demokratian mallimaan" hyväksymä tallennusvelvollisuus tuleeikin olemaan "erinomainen" esimerkki, johon ihmisoikeudelta heikommat maat voivat vedota rakentaessaan omaa vastaavaa järjestelmäänsä. Esimerkiksi Suomen on jatkossa turha kritisoida Kiinan tai Valko-Venäjän harjoittamaa verkkovalvontaa, koska se ei itse kunnioita kansalaistensa

¹ Tämä on sinänsä erittäin järkevää, koska esim. taloyhtiöiden ei voida olettaa pystyvän tallentamaan luottamuksellisesti tietoja.

yksityisyyttä.

Lisäksi on hyvä huomioida, että nyt kerättävät tiedot tulevat olemaan myös EU:n ulkopuolisten viranomaisen käytössä. Tämä on mahdollista ainakin Cybercrime-sopimuksen edellyttämän tietojenluovutusvelvollisuuden perusteella. Niinpä jatkossa sellaiset maat kuten Albania ja Venäjä voivat käyttää tietoja omiin tarkoituksiinsa.²

Yksityiskohtaisia korjausehdotuksia

1§ - Lain tarkoitus

Direktiiviä kirjoitettaessa yksi keskeinen ja kiistanalainen kysymys oli, miten tallennettuja tietoja saataisiin hyödyntää. Lopputuloksena asia määritellään direktiivissä seuraavasti:

"in order to ensure that the data are available for the purpose of the investigation, detection and prosecution of serious crime"

Tästä huolimatta esityksessä puhutaan myös rikosten ennaltaehkäisystä:

Viranomaisten oikeudesta saada tunnistamistietoja ja 14 a §:n perusteella säilytettäviä tietoja rikosten ennalta estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi säädetään poliisilaissa, rajavartiolaissa, laissa henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa (579/2005), tullilaissa sekä pakkokeinolaissa. (36 §:n yksityiskohtaiset perustelut)

Esitys on siis tässä keskeisessä kohdassa ristiriidassa direktiivin kanssa. Asia on EFFI:n näkemyksen mukaan välttämätöntä selventää varsinkin, jos yritetään edes väittää perustuslain

² Tietojen luovutus voi tapahtua samoilla ehdoilla kuin millä kotimaiset viranomaiset saisivat ne haltuunsa, vrt. Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa.

edellyttämää tarkkarajaisuutta - ellei sitten tarkoituksena ole lähiaikoina alkaa laajentaa tietojen käyttöalaa?

14a § - Tallennusvelvollisuuden pituus.

Direktiivin mukainen minimitallennusaika on kuusi kuukautta:

"Member States shall ensure that the categories of data specified in Article 5 are retained for periods of not less than six months"

Käsityksemme mukaan olemassa olevat puolueettomat tutkimukset osoittavat, että kuusi kuukautta on riittävä käytännössä kaikissa asiallisesti hoidetuissa rikostutkinnoissa. Lisäksi päinvastoin kuin esityksessä annetaan ymmärtää esimerkiksi sähköpostipalveluiden osalta tallennusajat ovat merkittävästi tästä lyhyempiä, ja sama pätee usein myös dynaamisia IP-osoitteita koskevia tietoja. Huomioiden esityksen lähtökohtaisesti kansalaisten yksityisyyttä polkeva luonne jokainen ylimääräinen tallennuspäivä tulisi voida perustella erittäin konkreettisella datalla – nykyisessä muodossaan esitys ei tätä tee ja näin se on väistämättä perustuslain vastainen.

14c § - Raportointivelvollisuus

Esityksen raportointivelvollisuutta koskevan 14 c §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan³:

"Saatujen kokemusten perusteella olisi tarpeen myös arvioida, ovatko säännökset säilytysvelvollisuuden laajuudesta ja alasta oikeasuhtaisuusvaatimuksen näkökulmasta asianmukaisia käytännössä saavutettaviin tuloksiin verrattuna"

³ HE:tä edeltävässä versiossa oli tosin lisäksi lause *"Tilastojen tuottaminen on tärkeää myös sääntelyyn liittyvien perusoikeus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin kannalta."* Kyseisen lauseen poistamiselle on vaikea keksiä hyvää perustelua - ehkä se kertoi liian avoimesti lain ongelmista?

EFFI voi yhtyä täysin tähän analyysiin. Järjestön mielestä olisi kuitenkin aivan keskeistä, että raportointi tehtäisiin mahdollisimman laajasti eli oikeusasiamiehen lisäksi myös eduskunnalle (käytännössä esimerkiksi perustuslakivaliokunnalle tai/ja liikennevaliokunnalle tehtävällä selvityksellä). Koska tiedot kerätään joka tapauksessa, tämä ei edellyttäisi mitään lisäresurssien käyttämistä. Sen sijaan muutos olisi omiaan lisäämään järjestelmän läpinäkyvyyttä ja demokraattista kontrollia, mitä ei voine olla liikaa huomioiden järjestelmän lähtökohtaisesti perusoikeuksia törkeästi halventava luonne. Eduskunnalle raportointi auttaisi myös torjumaan niitä tilanteita, joissa vallassa oleva hallinto käyttäisi järjestelmää väärin.

Edellä olevan perusteella EFFI esittää, että pykälään lisättäisiin kolmas momentti::

"Sisäasiainministeriön on lisäksi toimitettava [XYZ] valiokuntaan käsiteltäväksi tilastojen pohjalta vuosittainen raportti, jossa arvioidaan järjestelmän hyödyt ja vaikutukset kansalaisten perusoikeuksiin."

14 d § - Kansalaisen tiedonsaanti

EFFI:n näkemyksen mukaan lakiin tulisi lisäksi lisätä pykälä, joka velvoittaa lain kohteena olevat yritykset: A) tiedottamaan asiakkailleen muutoksesta tallennuskäytännössä, B) lisäämään esim. kotisivulleen helposti saavutettavaan paikkaan tiedot palveluista tallentuvista tiedoista, ja mielellään C) lisäämään jokaiseen viestiin soveltuvassa muodossa olevan tiedotteen tallennettavista tiedoista.

Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi puhelun alussa kuuluvaa nauhoitetta "Hyvä asiakkaamme, tästä puhelusta tallennetaan [tietolajit] vakavien rikosten ennalta estämistä, tutkintaa, selvittämistä ja syyteharkintaa varten. [Nämä tiedot voidaan antaa myös niitä haluaville tekijänoikeusjärjestöille.] Teemme tämän vain turvallisuutenne vuoksi, rehellisillä kansalaisillahan ei ole mitään salattavaa!"

36 § - Eräiden muiden viranomaisten tiedonsaantioikeus

EFFI on erityisen tyytyväinen esityksen 36 §:n toiseen momenttiin, jonka mukaan:

" Tämän lain 14 a §:n perusteella säilytettäviä tietoja voivat saada palveluyrityksiltä ainoastaan viranomaiset, joilla on lain perusteella oikeus saada tiedot palveluyritykseltä."

Järjestö kuitenkin pelkää, että tekijänoikeusteollisuuden tunnetusti aggressiivisen ja ammattitaitoisen lobbauksen seurauksena kohtaa tulnaisiin muuttamaan lopulliseen lakiin siten, että tekijänoikeuden haltijoilla on pykälästä huolimatta oikeus saada lain perusteella tallennettuja tietoja tekijänoikeuslain 60 a §:n nojalla. Muutosta ei saa tehdä – direktiivin mukaisesti kyse on nimenomaan viranomaiskäyttöön kerättävästä vakavien rikosten torjuntaan kerättävistä tiedoista, mikä ei voi mitenkään olla sovitettavissa edellä mainittuun yksityisoikeudelliseen luovutukseen.

Lisäksi on syytä huomioida, että EU:n tuomioistuin on yksiselitteisesti todennut tapauksessa C-275/06 - *Promusicae vs Telefonica*, että jäsenmailla ei ole velvollisuutta toteuttaa tällaista luovutusta. Näin ollen argumentit, joiden perusteella ko. pykälä jyrättiin tekijänoikeuslakiin (kolmessa päivässä ilman normaaleja kuulemisia yms.), ovat osoittautuneet epätosiksi.